

Оксана Гудовсек

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1984–1991 рр.)

У статті аналізуються освітні реформи 1984–1991 рр. Обґрунтовано їх роль для позашкільного естетичного виховання учнів. Акцентується увага на проведенні міжнародних, союзних, регіональних конференціях, симпозіумів, семінарів, круглих стлів з питань естетичного виховання учнів у позашкільних закладах та публікації методичної літератури на допомогу педагогам.

Ключові слова: *естетичне виховання, позашкільні заклади, реформування.*

Проблема реформування системи естетичного виховання учнів в позашкільних закладах завжди була актуальна в педагогічній науці, розглядалась як принципово важлива складова педагогічної теорії, увага до вивчення якої у ВНЗ то посилювалась, то послаблювалась, але ніколи не зникала.

Науково-технічний прогрес, інтенсифікація економіки, запровадження нових технологій навчання, комп'ютеризація економіки потребували змін в освіті, зокрема підготовки всебічно розвинених, високоосвічених педагогічних працівників для закладів позашкільної освіти естетичного спрямування, які б мали володіти новими формами та методами виховної роботи з дітьми, вміти підбирати інноваційні технології виховної діяльності та впроваджувати їх у практику закладів позашкільної освіти.

Аналіз літератури показав наявність наукових досліджень як з питань естетичного виховання дітей та підлітків, так і з питань організації роботи в закладах позашкільної освіти різних типів. Зокрема, естетичне виховання учнів розглядалися в працях В. Бутенко, Д. Джола, О. Дем'янчук, І. Зязюн, Г. Шевченко, А. Щербо. Історичний аналіз проблеми становлення позашкільних навчальних закладів здійснено у працях В. Береки, С. Букреєва, В. Вербицького, Н. Ганнусенко, Н. Харінко, Т. Цвірової.

Однак, питанню реформування системи естетичного виховання в позашкільних закладах різних типів в 1984–1991 роках належна увага не приділялася, що і стало метою нашого дослідження.

Реформування системи естетичного виховання в закладах позашкільної освіти розпочалося після прийняття Постанови Верховної Ради СРСР «Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи» [8, с. 9–13] та «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи», схвалених Пленумом ЦК КПРС

(10 квітня 1984 р.) та Верховною Радою СРСР (12 квітня 1984 р.) [там само, с. 37–63].

З метою підвищення якості навчально-виховного процесу в позашкільних закладах у документах передбачалося здійснення таких заходів: підвищення якості освіти, виховання учнів; забезпечення більш високого наукового рівня викладання предметів естетичного циклу; підняття престижу всіх чинників естетичного виховання (праці, мистецтва, природи, пізнавальної діяльності, творчості тощо); докорінне покращення процесу естетичного виховання в усіх закладах освіти; удосконалення структури, змісту, форм та методів естетичного виховання дітей в позашкільних закладах; взаємодія цих закладів з установами культури та мистецтва, творчими організаціями; зміцнення матеріально-технічної бази позашкільних закладів; забезпечення системи народної освіти педагогічними кадрами; підвищення матеріально-побутових умов роботи педагогів [8].

Слід відзначити, що окремим важливим завданням урядової політики в галузі освіти передбачалося значне поліпшення художньої освіти та естетичного виховання дітей та підлітків, як в загальноосвітніх школах, так і в позашкільних закладах, а також подальший розвиток та вдосконалення закладів позашкільної освіти та підготовка високоосвічених спеціалістів у ВНЗ.

В «Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984 р.) акцент ставився на необхідності розвивати у дітей почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти і цінити твори мистецтва, пам'ятки історії та архітектури, красу і багатство рідної природи. Пропонувалося використовувати з цією метою твори музичного та образотворчого мистецтва, які мають велику пізнавальну та виховну функцію. Подібні завдання вже висувалися урядом в освітніх документах попередніх років, зокрема в Законі «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959 р.) [2], в документі «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» (1973 р.) [7], в Законі УРСР «Про народну освіту» (1974 р.) [4].

Однак, на відміну від попередніх документів в «Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи» передбачалось створення в експериментальному порядку комплексів навчально-виховних закладів, які поєднували б загальну освіту з музичним та художнім розвитком дітей, що в перспективі дало б змогу організувати в кожному районі школу-комплекс з широким спектром напрямів діяльності з естетичного виховання. Крім того, в документі планувався і подальший розвиток вже діючих позашкільних закладів; поліпшення роботи з дітьми в галузі естетичного виховання за місцем проживання, а також організацію роботи гуртків художньої самодіяльності в Будинках піонерів та школярів, клубах, Пала-

цах культури та інших позашкільних установах. Ставилося обов'язкове завдання охопити всіх учнів різноманітними масовими та індивідуальними формами виховної роботи у вільний від навчання час [8, с. 37–63]. Організацію всієї виховної роботи в позашкільних закладах, насамперед у галузі естетичного виховання, в документах було покладено на відділи народної освіти, виконавчі комітети міських та районних рад, а також профспілкові комітети, міські та районні відділи комсомольської організації.

Зауважимо, що впровадження освітньої реформи урядом планувалося здійснювати поетапно, впродовж шести наступних років (1984–1990 рр.). Конкретні плани щодо її реалізації мали розроблятися та обговорюватися міськими та районними радами народних депутатів, обласними, міськими та районними відділами народної освіти в кожній союзній республіці, області, місті, районі окремо з урахуванням регіональних умов. Аналіз документів дає підстави стверджувати, що хоча урядом і була взята політика на реорганізацію всієї освітньої галузі, але щодо естетичного виховання в позашкільних закладах фактично ніяких значних змін не планувалося.

Наступною постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про подальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» (29 квітня 1984 р.) було запропоновано Міністерству освіти СРСР, Міністерству культури СРСР, Радам міністрів союзних республік вжити додаткових заходів для вдосконалення позашкільної виховної роботи серед дітей та підлітків. Документ зобов'язував виконавчі комітети міських Рад народних депутатів докорінно поліпшити роботу з дітьми в клубах та гуртках художньої творчості. Разом з цим Радам міністрів союзних республік було запропоновано розробити і реалізувати конкретну програму розвитку мережі позашкільних закладів освіти та зміцнення їх матеріально-технічної бази у міській та сільській місцевостях на період до 1990 року. Постанова зобов'язувала побудувати в кожному районі хоча б один Будинок, Палац піонерів та школярів для дітей та підлітків, на що урядом були виділені значні кошти в сумі 200 мільйонів крб. [8, с. 63–74].

Вагомим кроком уряду в здійсненні реформи освіти було прийняття Закону СРСР «Про внесення змін в Основи законодавства СРСР та союзних республік про народну освіту та професійні школи» (27 листопада 1985 р.), в розділі VIII розкрито основні завдання позашкільного виховання дітей та підлітків. Зокрема, в статті 51 зазначалося, що позашкільна виховна робота здійснюється як закладами позашкільної освіти так і іншими організаціями, установами, державними підприємствами, колгоспами, радгоспами, профспілками, комсомольськими організаціями, творчими союзами, засобами масової інформації тощо, які з цією метою організовують для дітей заклади позашкільної освіти різних типів [3]. Крім того, з метою залучення більшої кількості дітей та підлітків до художньо-естетичного

виховання в ст. 52, 53 Закону наголошувалося на інтенсивному розвитку мережі музичних, художніх, хореографічних та інших шкіл, а також створенні в кожному районі, місті комплексу позашкільних закладів з різними напрямками діяльності [там само].

Проблеми реформування освіти, зокрема й питання естетичного виховання, виховання в позашкільних закладах обговорювалися на міжнародних, союзних, регіональних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах, а також в педагогічній пресі досліджуваного періоду. Так, було проведено ряд семінарів з питань організації естетичного виховання дітей та підлітків: «Про вдосконалення методики навчально-виховної роботи в самодіяльних музичних колективах» (м. Москва, 1984 р.), «Естетичне виховання молодших підлітків засобами мистецтва» (м. Ленінград, 1985 р.), «Вдосконалення змісту, форм та методів естетичного виховання учнівської молоді» (м. Ярославль, 1985 р.) та «Проблеми естетичного виховання засобами мистецтва» (м. Москва, 1986 р.), «Основні проблеми розвитку естетики та естетичного виховання» (м. Москва, 1988 р.), на яких обговорювалися проблемні питання теорії та практики естетичного виховання дітей та підлітків

У 1985 році в м. Мінську під егідою ЮНЕСКО був організований міжнародний симпозіум з питань підготовки фахівців для позашкільної наукової роботи з молоддю, в роботі якого взяли участь представники з двадцяти країн світу [6]. На симпозіумі розглядалися питання, які можна умовно поділити на три групи: основні структури і форми систем позашкільної наукової роботи; проблема розширення типів позашкільних закладів; рівень підготовки відповідних науково-педагогічних кадрів для роботи в позашкільних установах.

У цьому ж місті у 1986 році відбулася Всесоюзна нарада керівників управлінь, відділів та завідуючих методичними кабінетами позакласної та позашкільної роботи Міністерства освіти союзних республік, на якій розглядалися різні аспекти удосконалення роботи закладів позашкільної освіти [1].

В рамках наради проведений «круглий стіл», учасники якого були ознайомлені з планом заходів Міністерства освіти СРСР щодо вдосконалення роботи в позашкільних закладах, розвитку та зміцненню їх навчально-матеріальної бази протягом 1986–1990 років. У свою чергу питання формування естетичної культури школярів обговорювалося учасниками «круглого столу», організовано педагогічним товариством УРСР в 1988 році [6]. Так, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки УРСР Л. Хлебнікова, зазначила, що художньої освіти, яку здійснює школа, недостатньо для творчого розвитку особистості, а доктор педагогічних наук А. Щербо висловив думку про необхідність вдосконалення системи підготовки вчителів для цілеспрямованого систематичного впливу на естетичну культуру учнів.

Естетична підготовка майбутніх педагогів була розкрита в доповідях Г. Дондюк, С. Жупаніна, М. Маліборського. Також на засіданні розглядалися питання народної пісенної творчості в естетичному вихованні дітей та підлітків (Ю. Мандрик), впливу різних факторів на формування співацького голосу дітей та підлітків (Ю. Юцевич), естетичне виховання в організації дитячого дозвілля (Т. Губченко) та ін. [6].

Однак, як свідчить здійснений аналіз матеріалів дослідження, на засіданні не розглядалось питання про розвиток естетичного виховання в закладах позашкільної освіти. В той же час після прийняття Закону (1984 р.) в педагогічній пресі (журнали «Радянська школа», «Воспитание школьников», «Советская педагогика», «Народное образование») з'явилося ряд статей, в яких увага надавалась навчально-виховній діяльності позашкільних закладів, організації нових форм роботи та удосконаленню діючих форм та методів, характеризувалися позитивні та обговорювалися негативні тенденції, що склалися в роботі таких закладів. Крім того, для забезпечення якості позашкільного естетичного виховання Міністерством освіти СРСР, науково-дослідним інститутом художнього виховання, а також Академією педагогічних наук СРСР було опубліковано ряд методичних посібників для керівників гуртків закладів позашкільної освіти, педагогів інших закладів освіти, завданням яких була допомога в організації та проведенні різноманітних форм роботи з дітьми, нестандартних масових заходів, залучення дітей та учнівської молоді до художньої самодіяльності. Зокрема, в колективній монографії «Роль мистецтва в розвитку здібностей школярів» (1985 р.) розкрито вплив різних видів мистецтва (кіномистецтва, образотворчого мистецтва, музики) на становлення особистості школярів, охарактеризовано значення соціального середовища на формування художніх інтересів та здібностей дітей [9].

Сутність естетичного виховання проаналізовано в посібнику Б. Ліхачева «Теорія естетичного виховання школярів» (1985 р.), в якому значна увага автором приділена питанням виховання дітей у позашкільних закладах засобами мистецтва: образотворчого, музичного, хорового, театрального, кіномистецтва та ін. Автором визначено найпоширеніші гуртки естетичного виховання в Будинках піонерів: хорові, хореографічні, музичні, театральні, художнього слова, живопису, графіки, скульптури, бальних танців, художньої фотографії тощо [5].

Заслуговує на увагу навчально-методичний посібник Т. Сущенко «Педагогічний процес в позашкільних закладах» (1985 р.) розроблений для працівників позашкільних закладів (Палаців та Будинків піонерів), керівників гуртків та студій інших закладів позашкільної освіти [10]. В ньому основна увага акцентована на шляхах вдосконалення виховної роботи у позашкільних навчальних закладах у зв'язку з урахуванням тенденцій суспільного розвитку, особливостями позаурочної роботи, а також специфікою їхньої навчально-виховної роботи. Автором окреслено педагогічні вимоги, щодо організації позашкільної роботи в Будинках

піонерів, форми та методи роботи в них, визначено завдання позашкільних закладів в дусі ідеології того часу.

Таким чином, в 1984–1991 роках було прийнято ряд постанов, законів, які проголошували реформування як освітньої галузі в цілому, так і реформування системи естетичного виховання учнів в позашкільних закладах країни зокрема.

Аналіз архівних матеріалів, науково-педагогічної літератури та періодичної преси досліджуваного періоду дає змогу стверджувати, що питання пов'язані з естетичним вихованням дітей як в школах так і в позашкільних закладах освіти були постійно в центрі уваги Міністерства освіти СРСР, академії Педагогічних Наук СРСР, Науково-дослідницького інституту художнього виховання. Передовий педагогічний досвід вітчизняних науковців та педагогів-новаторів у цій галузі простежувався, описувався в педагогічній пресі, методичних посібниках та систематично вивчався у ВНЗ.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні сучасного стану естетичного виховання учнів у позашкільних закладах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буданова Г. Внешкольное учреждение: состояние и перспективы / Г. Буданова // Сов. педагогика. – 1986. – № 5. – С. 19–21.
2. Закон «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР» // Сов. Педагогика. – 1959. – № 2. – С. 3–14.
3. Закон СССР «О внесении изменений в Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о народном образовании и профессиональной школе» от 27. 11. 1985 г. / Народное образование в СССР : сб. нормат. актов. / сост. Н. Голубева. – М., 1987. – С. 46–47.
4. Закон УРСР «Про народну освіту» // Основні документи про школу. / сост. : Е. С. Березняк. – К. : Рад. шк., 1982. – С. 31–47.
5. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников : учебное пособие по спецкурсу для студентов педагогических институтов / Б. Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
6. Орлик П. І. Позашкільній роботі науковий підхід / П. І. Орлик // Рад. шк. – 1986. – № 1. – С. 95–95.
7. Основы законодательства союзу РСР і Союзных республик «Про народну освіту» // Рад. шк. – 1973. – № 9. – С. 4–19.
8. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи : зб. докум. і матер.; пер. з рос. – К. : Політвидав України, 1984.
9. Роль искусства в развитии способностей школьников. / Р. Г. Рабинович, Е. П. Крупник, В. С. Собкон и др; под ред. Е. К. Чухман. – М. : Педагогика, 1985. – 142 с.
10. Суценко Т. І. Позашкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Суценко. – К., 1996. – 144 с.